

Tájékoztató
a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló
irányelvjavaslattal kapcsolatos magyar álláspont indokairól

Budapest, 2004. október 5.

A következőkben foglalhatók össze azok az érvek, amelyek indokolták, hogy az EU Versenyképességi Tanácsának 2004. május 18-i ülésén Magyarország szavazatával támogassa a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslat (a továbbiakban: irányelvjavaslat) tárgyában kialakult politikai megállapodás elfogadását:

1. Az irányelvjavaslat az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) alapján kialakult *status quo*-t tükrözi, nem teszi lehetővé olyasféle számítógépi találmányok szabadalmazását, amelyekre eddig az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) nem adott szabadalmat. Ez volt az Európai Bizottság szándékolt célja is az irányelvjavaslattal, és ennek a célnak a megvalósítását támogatták a tagállamok a Versenyképességi Tanácsban.

2. Az irányelv hiányában az ESZH könnyebben követhetné – szabadalomengedélyezési gyakorlatának további liberalizálásával – az Amerikai Egyesült Államokban kialakult joggyakorlatot, ami éppen ellentétes volna az irányelvjavaslat ellenzőinek céljaival.

3. Az irányelvjavaslat főbb gazdasági céljai:

- a jogbiztonság erősítése és ezzel a gazdasági döntésekhez szükséges kiszámíthatóság megteremtése;
- az egyes tagállamok joggyakorlatában jelentkező különbségek megszüntetésével az egységes belső piac zavartalan működésének a biztosítása;
- az európai informatikai ipar versenyképességének erősítése a világpiacon, főként amerikai és japán versenytársaikhoz képest;
- az innováció és az alkotó tevékenység ösztönzése e fontos csúcstechnológiai területen.

4. Magyarország számára kedvező, nemzetgazdaságunkat versenyelőnybe hozza, hogy a globalizációval és az információs társadalom kialakulásával a tudástőke szerepe felértékelődött. E téren meglévő kedvező adottságainkat tükrözi számos nemzetközi felmérés eredménye. Magyarország alapvető érdeke, hogy ösztönözze a kutatási-fejlesztési, illetve az olyan csúcstechnológiai területekre eső befektetéseket, mint az informatika, illetve a „szoftveripar”.

A magyar állásponttal kapcsolatos kormányzati előterjesztések gazdasági hatásvizsgálatok és elemzések eredményeit dolgozták fel, részben maguk is tartalmaztak ilyen elemzést. Az Európai Bizottság az irányelvjavaslat előkészítése során több hatásvizsgálatot is végzett, amelyek azt mutatták: a számítógépi találmányok szabadalmazhatóságát illetően a *status quo* fenntartása, a jogbiztonság erősítése kedvező gazdasági hatásokat válthat ki, ellenben a szabadalmi joggyakorlat további liberalizálásának gazdasági indokoltsága megkérdőjelezhető volna.

Az irányelvjavaslat ellenzői többnyire olyan tanulmányokra hivatkoznak e körben, amelyek az irányelvjavaslat előterjesztését megelőzően születtek, illetve nem az európai helyzetre, hanem az USA-ban kialakult viszonyokra vonatkoznak. Még e tanulmányok is csak a szoftver önmagában való szabadalmazhatóságát kritizálják, amit az irányelvjavaslat viszont kizárna.

5. A szabadalmi rendszer alapvető közgazdasági rendeltetése, hogy biztosítsa a kutatási és fejlesztési ráfordítások megtérülését, előmozdítsa a találmányok nyilvánosságra hozatalát és megvalósítását, valamint ösztönözze az alkotó tevékenységet. Szabadalmi oltalom hiányában a kisvállalkozások több, mint 50%-a, a nagyvállalatoknak pedig mintegy 35%-a egyáltalán nem vagy csak elenyésző mértékben ruházna be a kutatásba és a fejlesztésbe. A szabadalmi oltalom fokozott igénybevétele különösen két markáns csoportnál: az új technika kísérleti műhelyeinek tekinthető kis- és középvállalkozások, valamint a csúcstechnológiai fejlesztésekkel foglalkozó nemzetközi nagyvállalatok esetében mutatható ki.

6. A szabadalmi rendszer azon a kényes egyensúlyon alapul, amely az innováció ösztönzésének szempontjai és a versenypolitikai megfontolások között kialakult. Ez az egyensúly eseti jelleggel természetesen felborulhat: mind a szabadalmi jog, mind a közösségi és a magyar versenyjog megfelelő korrekciós mechanizmusokat működtet az ilyen helyzetek kiszűrésére, megakadályozására, illetve megszüntetésére. Nem állja meg tehát az a feltételezés, hogy a szabadalmasnak „szabad keze” volna a licencszerződések feltételeinek meghatározásában; e szerződések megkötésekor és teljesítése során szigorú és részletes versenyszabályoknak kell megfelelni. Számos tanulmány és elemzés szerint az egyéni feltalálók, szoftverfejlesztők nemegyszer éppen az általuk szerzett szabadalom segítségével – a szabadalom jogi bástyájának védelmében – tudtak eredményesen fellépni nagyobb, adott esetben monopolhelyzetben lévő versenytársaikkal, üzleti partnereikkel szemben, és így tudnak a maguk számára kedvezőbb alkupozíciót teremteni és végső soron kedvezőbb üzleti feltételeket kiharcolni.

7. Az irányelvjavaslattal kapcsolatos viták elsősorban két – eltérő üzleti modellt megvalósító – nemzetközi gazdasági tömörülés összeütközéseként írhatók le.

8. A szabadalmaztatás költségei nem technológia-specifikusak, az eljárási díjak és egyéb költségek azonosak valamennyi műszaki területen. A kis- és középvállalkozásoknak a szabadalmi rendszerhez fűződő kapcsolata sem változik technológiai területről technológiai területre.

Mindez azt jelenti, hogy a kis- és középvállalkozások helyzetével, illetve a szabadalmi rendszer költségeivel kapcsolatos aggályok nem csupán az informatika területéhez, a számítógéppel megvalósított találmányokhoz köthetők, ennél általánosabb kérdésekről van szó.

Az irányelvjavaslattal kapcsolatos magyar álláspont abból indul ki, hogy a szabadalmi rendszer – ha igénybe veszik – előnyös a kis- és középvállalkozások számára. Ezt számos felmérés és tanulmány igazolja. Ha a kis- és középvállalkozások nem az indokolt és számukra előnyös mértékben veszik igénybe a szabadalmi rendszert (aminek jórészt a kellő ismeretek és a pénzügyi források hiánya lehet az oka), akkor korántsem az a megoldás, hogy a hozzáférés lehetőségét (tehát pl. bizonyos technikai területhez tartozó találmányok

szabadalmazhatóságát) szüntetjük meg mind a kis- és középvállalkozások, mind pedig más gazdasági szereplők számára, hanem az, hogy javítjuk a kis- és középvállalkozások esélyeit a szabadalmi rendszer előnyeinek hatékony kihasználására.

Hazánkban – az ESZE-hez való csatlakozással összefüggésben – a 2259/2002. (IX. 4.) Korm. határozat írta elő a kis- és középvállalkozások iparjogvédelmi tevékenységének erősítését célzó átfogó intézkedési terv kidolgozását. Az intézkedési tervet a Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH) elkészítette és azt a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) államtitkárának jóváhagyásával VIVACE (Vállalkozói Iparjogvédelmi Versenyképességet Alapozó Cselekvési Program) néven indította útjára. Magyarországon az oltalomszerzés és -fenntartás díjai semmi esetre sem zárják el az egyéni feltalálókat (szoftverfejlesztőket), illetve a kis- és középvállalkozásokat a szabadalmazás lehetőségétől.

A külföldi oltalomszerzést és a külföldön megszerzett szabadalom fenntartását az a pályázati rendszer segíti elő, amelyben – az erről szóló 9/2003. (II. 28.) GKM rendelet szabályai szerint – vissza nem térítendő támogatás kapható külföldi (adott esetben európai) szabadalom megszerzésének és fenntartásának költségeire. Egyéb állami forrásokból is nyerhető pályázati úton támogatás a szóban forgó költségek fedezésére. Figyelembe kell továbbá venni, hogy e költségek több év elteltével, időben elhúzódva jelentkeznek. A szabadalmi rendszerbe való belépés – a versenytársakkal szembeni elsőbbség biztosítása – viszonylag csekély költséggel jár, a később jelentkező költségeket pedig – egyéni feltalálók, illetve kis- és középvállalkozások esetében – a potenciális hasznosítók szokták fedezni.

9. A szabadalmi rendszer innovációt ösztönző hatása olyan közgazdasági evidencia, amelyet számos elemzés és statisztika mellett az informatika területén éppen a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazása iránti egyre növekvő érdeklődés, az e technikai területen tett szabadalmi bejelentések nagy – és emelkedő – száma igazol.

10. A szabadalmazott találmánytól eltérő, azt továbbfejlesztő megoldások hasznosítását a szabadalmas nem akadályozhatja meg, sőt, e továbbfejlesztett megoldások akár szabadalmazhatók is, ha feltalálói lépésen, feltalálói tevékenységen alapulnak. Előfordulhat, hogy a szabadalmazott találmány egy másik szabadalom megsértése nélkül nem hasznosítható: ez a helyzet a szabadalmak függősége miatt adható kényszerengedéllyel oldható fel.

11. A szabadalmi oltalomból folyó kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a találmány tárgyával kapcsolatos kísérleti célú cselekményekre, sem pedig a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre. A szabadalom tehát a kutatási-fejlesztési célú cselekményeket, illetve a non-profit alapon végzett tevékenységeket nem gátolja.

12. A jelenlegi jogi helyzeten érdemben nem változtató irányelvjavaslat nyilvánvalóan nem eredményezheti bármilyen „piaci alternatíva” megszűnését. Mivel marad a *status quo*, nem következnek be drasztikus változások a piacon.

13. El kell oszlatni azt a közkeletű félreértést, hogy akár a szabad szoftver, akár a nyílt forráskódú szoftver ingyenes szoftvert jelentene. Valójában olyan üzleti modellről van szó, amely a szerzői jogra épül és olyan szerzői jogi felhasználási engedélyeket alkalmaz, amelyekkel a résztvevők lemondanak egymás között szerzői jogaik gyakorlásáról a szoftver fejlesztése, használata és terjesztése kapcsán (tehát a szerzői felhasználási engedély az ingyenes). E szerződési modellek abban azonosak, hogy kizárnak bármiféle jog- és

kellékszavatosságot a szoftverrel kapcsolatban és ugyancsak kizárják a fejlesztő felelősségét a szoftver hibái miatt bekövetkezett károkért. A szabad szoftverre, illetve a nyílt forráskódú szoftverre épülő üzleti modellek emellett azt igénylik a felhasználótól, hogy számos külön szolgáltatást saját költségén maga vegyen igénybe. A személyi számítógépek használóinak igen jelentős többsége ezért nem szabad vagy nyílt forráskódú szoftvert, hanem a szellemi tulajdonra építő üzleti modellben terjesztett szoftvert használ.

14. A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatósága valójában nem zárja ki a szabad szoftvert vagy a nyílt forrású szoftvert. A szabadalmi oltalom nem zárja ki a nem gazdasági célú, illetve a kísérleti-fejlesztési célú cselekményeket.

15. Valamely rendszer elveit, általános szabályait nem lehet a diszfunkcionális jelenségekből kiindulva bírálni és elvetni. A „szoftverszabadalmi túlkapasokra” felhozott példákban említett szabadalmak többnyire az érintett szabadalmi hivatal mulasztása, hibája miatt születhettek meg, éppen azért, mert a szabadalmi jog szabályait nem tartották meg. A szabályok megszegésével megadott szabadalmak miatt azonban aligha kárhoztathatók maguk a szabályok. Rá kell azonban arra is mutatni, hogy a „hibás”, érvénytelen szabadalmakra felhozott példák szinte kivétel nélkül pontatlanok, illetve a szabadalmi ismeretek hiányára visszavezethető félreértéseken alapulnak.

A szabályok megszegésével megadott szabadalmak érvényteleníthetők: az ESZH előtt felszólalás, a nemzeti hivatalok, illetve bíróságok előtt pedig megsemmisítés útján. Az ilyen szabadalmak megadása pedig megakadályozható a szabadalmi bejelentés közzétételét követően tett észrevétel útján.

Az ESZH és más nagy (amerikai, japán stb.) szabadalmi hivatalok gyakorlatában valóban megjelent az a kedvezőtlen tendencia, amely a találmányok szabadalmazhatóságához megkívánt feltalálói tevékenység egyre alacsonyabb szintjében nyilvánul meg. A szabadalmazhatóság küszöbe egyre alacsonyabb került az elmúlt években: ez azonban általános szabadalompolitikai probléma, nem csak az informatika és a szoftverfejlesztés területén jelentkezik. Ezt a tendenciát mind az USA-ban, mind az Európai Szabadalmi Szervezetben aggodalommal észlelik és éles bírálatban részesítik. Az irányelvjavaslat is osztani látszik és tükrözi is ezeket az aggályokat, az irányelv elfogadása hozzájárulhat a kedvezőtlen tendencia megfordításához.

16. A Kereskedelmi Világszervezet ún. TRIPS-egyezményének helyes értelmezése szerint a szerzői jogi és a szabadalmi jogi szabályok összevetéséből nem következik, hogy a tagországoknak a szoftvereket kizárólag a szerzői jog eszközeivel kellene védeniük. A TRIPS-egyezmény 27. cikkének (1) bekezdése értelmében azonban minden olyan, a technika bármely területéről származó találmány szabadalmazható, amely új, iparilag alkalmazható és feltalálói tevékenységen alapul. Ez az ún. technológia-semlegesség követelménye, amelyből következően nincs lehetőség arra, hogy bármely tagország egyes találmányokat, amelyek egyébként megfelelnek a szabadalmazhatóság általános követelményeinek, pusztán azért zárjon ki a szabadalmazhatóság köréből, mert egy sajátos technikai területre esnek.

17. A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmi oltalma nem váltja fel a szoftver szerzői jogi védelmét. E kétféle oltalom egymásnak nem alternatívája, hanem kiegészítik egymást. A szerzői jogi védelem és a szabadalmi oltalom tárgya, feltételei és a belőlük folyó jogok különbözőek. Ezért sem helyettesíthetik egymást. Ezért sem helyes – sőt, félrevezető – a szerzői jogi védelem és a hatósági vizsgálaton alapuló szabadalmi oltalom

költségeinek összevetése. A szerzői jogi védelem mellett is igény van a számítógéppel alkalmazott találmányok szabadalmazása iránt, ezt éppen az ilyen tárgyú bejelentések nagy száma igazolja.

18. Az irányelvjavaslat szövegezésével kapcsolatos kritikák egy része megalapozott. A szövegezés egyenetlenségei többnyire éppen a Versenyképességi Tanács ülésén elfogadott kompromisszumos megoldás következményei: lényegi kérdést illetően azonban semmiféle bizonytalanságot nem hagynak. Így nem hagy semmiféle kétséget az irányelvjavaslat afelől, hogy szoftver önmagában nem szabadalmazható, illetve, hogy minden olyan szabadalmi bejelentést, amely pusztán szoftverre igényel oltalmat, el kell utasítani. Hasonlóképpen egyértelmű az irányelvjavaslat alapján, hogy algoritmus, üzleti módszer vagy pusztán adatfeldolgozás sem szabadalmazható.

A közösségi jogalkotási eljárás hátra lévő szakaszában mindazonáltal még nyílt lehetőség a szöveg pontosítására, kodifikációs minőségének javítására.

19. Az irányelvjavaslat szövegezésével szemben felhozott kifogások jelentős része szakmai tévedésen, félreértésen alapul.

A 2. cikk b) pontja a műszaki hozzájárulás fogalmát kielégítően definiálja; ez a definíció nem tartalmazhat technológia-specifikus elemeket, mivel ezt kizárja a TRIPS-egyezménynek a 16. pontban már idézett szabálya, valamint az az általános szabadalmi jogi elv, hogy a szabadalmazhatóság követelményei nem lehetnek technológiai területenként különbözőek.

A 4a. cikk (2) bekezdése csupán egy értelmező szabályt fűz a műszaki hozzájárulás fogalmához, amely utóbbi egyébként – a 4. cikk alapján – a szabadalmazhatósághoz megkívánt alkotói teljesítmény, a feltalálói lépés követelményének részét képezi. A 4a. cikk (2) bekezdéséből csupán az következik, hogy az üzleti, matematikai vagy egyéb absztrakt módszereket végrehajtó számítógépi program nem nyújt pusztán azért műszaki hozzájárulást a technika állásához képest, mert a szokásos fizikai kölcsönhatásba lép a számítógéppel. Ebből nem következik, hogy az említett szokásos kölcsönhatáson kívüli bármely más hatás szükségképpen műszaki hozzájárulásnak minősül.

Az 5. cikk az igényelt oltalom körét meghatározó ún. igénypontok szerkesztésére, megfogalmazására – és nem a szabadalmazhatóság érdemi előfeltételeire – vonatkozik. Semmi nem válik szabadalmazhatóvá e cikknél fogva, ami az 1-4. cikkek alapján kizárt a szabadalmi oltalomból. Az 5. cikk (2) bekezdése pedig éppen azt teszi egyértelművé, hogy a csupán szoftverre vonatkozó szabadalmi bejelentéseket el kell utasítani (és ez szigorítás az ESZH jelenlegi gyakorlatához képest).

A szóban forgó rendelkezések tehát nem „rontják le”, nem üresítik ki a 4a. cikk (1) bekezdésében foglalt alapelvet, hogy számítógépi programra önmagában nem adható szabadalom.

20. Az informatikai szervezeteknek – ideértve a szabad szoftver vagy a nyílt forráskódú szoftver „híveit” tömörítő szervezeteket is – számtalan alkalmuk volt az irányelvjavaslattal kapcsolatos álláspontjuk kifejtésére, és ezekkel az alkalmakkal éltek is. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium álláspontja is ismertté vált a Versenyképességi Tanács ülését megelőzően. Az irányelvjavaslattal kapcsolatos magyar álláspont

kialakításakor, képviseletekor és újbóli áttekintése során az ezért felelős tárcák, illetve országos hatáskörű szervek az informatikai szervezetek véleményének ismeretében és figyelembevételével jártak el. Hangsúlyozni kell, hogy az informatikai szervezetek álláspontja sem egységes az irányelvjavaslatot illetően. A magyar álláspontnak az irányelvjavaslattal kapcsolatban előadott vélemények és ismertté vált érdekek egyensúlyán kell alapulnia: kompromisszumot kell találnia a különféle szempontokat és érdekeket képviselő szervezetek egymással ütköző nézetei között. E mérlegelési folyamatban nem lehet döntő szempont az, hogy az érintett társadalmi szervezetek az érdekérvényesítés milyen módszerét és stílusát alkalmazzák. Hazánkban olyan – szintén nagy taglétszámmal működő és nagy szakmai tekintélyt élvező – társadalmi szervezetek támogatják az irányelvjavaslat elfogadását (és ezzel a javaslatot támogató magyar álláspontot is), mint pl. a Magyar Innovációs Szövetség, a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület, a Business Software Alliance vagy a Magyar Feltalálók Egyesülete.